

Az Alvajárók ébredtése

„Hogy szépen táncoljunk, annak nincs értelme”

Hérakleitosz, az időszámításunk előtt 500 körül élt görög bölcs 131 mondatot hagyott ránk. A töredékes örökségből kiválasztott 15 gondolat az alapja az Artus Tánc- és Ugrószínház Alvajárók című előadásának, melynek ősbemutatóját e héten tartották a Petőfi Csarnokban

Borostás fiatalember taszigál egy ősz öreg, földhöz vágja, épphogy agyon nem üti, míg végre ki tudja tépni kezéből a görcsösen szorongatott aktatáskáját. Belenéz. Diadalmámora azon nyomban le is lohad, amint ráébred, hiába erősebb, zsákmányával semmit sem tud kezdeni. A közönség nem látja, mit rejt a táská.

Az ember lélegzetviasszafojtva figyel, arról is megfedekeznek, hogy a kezébe adott Hamvas Béla-fordításba kapaszkodva megkísérelje megtalálni Hérakleitoszt a mozdulatok, improvizációk is helyet hagyó, szigorú rendjében.

Hérakleitoszt keresni kell; táncosok mozgásában és írott szövegben egyaránt.

– Ezek a mondatok végtelenül egyszerűek. Az ember azt hiszi, első olvasásra, első hallásra érti, pedig nem így van. Ha magyarul hangoznának el – az előadáson az ógörög eredeti szóval meg –, a nézők megragadnának a szöveg felszínén, így viszont az akcióra, a játékra figyelve többet kaphatnak az egészből – fejtegeti Goda Gábor rendező. – Engem Hérakleitosz mondatai fantasztikusan megfogtak, de hazudnék, ha azt állítanám, értem az egészet. Hérakleitosz mérhetetlenül bonyolult.

Az Artus színtársulat harmincéves vezetője valahogy úgy lehetett Hérakleitosz könyvével, mint egykor Szókratész, akinek Euripidész adta oda, s aztán megkérdezte, mi a véleménye róla. „Amit megértettem, kitűnő – felelte Szókratész. – Bizonyára az is, amit nem értettem meg. De déloszi bűvárnak kellene lenni, hogy az ember belé ne fulladjon.”

– Olvasásakor az volt az érzésem – mondja Goda Gábor –, hogy ez az ember felment a hegyekbe – ami igaz is –, különböző papírokra leírta a mondatait és szétszórta őket: csináljatok vele, amit akartok.

„A hérakleitoszi mondat többértelműsége – írta 1936-ban Kerényi Károly, az általa vezetett Stemma-műhelyben készült fordítás előszavában – összefüggést kíván: bármilyen összefüggést, amely aktualizál egyet a sok értelem közül. Mert ugyanakkor felszakad belőle a többi is, mint ugyanolyan, de másfelé húzó lehetőség, és ezzel feléled az a feszültség is, amely az eredeti, visszahozhatatlan szöveget minden bizonnyal jellemezte.”

Följegyezték Hérakleitoszról: eleve töredékesen fogalmazott, kihagyott szavakat, hogy „bárki hozzá ne férhessen”. Gondolkodás-

A mozdulatok mindig határozott véget érnek, ahogy a mondatok is frásjellel záródnak

módja éppoly arisztokratikus volt, mint származása. Diogenész Laertiosz szerint „büszkébb volt mindenkinél és megvetette az embereket”. Kövendi Dénes tanulmánya szerint keserűséggel nézte a demokrácia, a „sok ember”, az értelmetlen tömeg uralomra jutását. A hérakleitoszi műnek ez a rétege ma Magyarországon, a demokrácia születésének pillanataiban legalábbis szokatlan.

Goda Gábor szerint: Hérakleitosz azt gondolta: kevés az olyan ember, aki valóban mélyen és igazán föl tudja fogni azt az embereken túli Törvényt, amit ő Logosznak nevez, s aminek minden alá van rendelve. A sokaságnak kötelessége elfogadni azoknak a keveseknek a tudását, akik képesek fölfogni ezt a Törvényt. Más gondolkodókkal együtt a néphatalom Hérakleitoszt is elűzte városából. Utólag mi nem tehetünk igazságot. Ő mindenestre nagyon megharagudott, s mikor aztán visszahívták törvényeket alkotni, azt felelte: nem. Hozzatok most már ti magatok törvényeket, a demokrácia nevében. Ide kapcsolódhat persze a mai politikai helyzet, és – Churchill közmondásos fenntartásával élve – én is vallom, a demokratikus út az egyetlen. Ez az egyetlen lehetséges társadalmi rend. Nem hiszek abban, amit gyakran hallani, hogy a nép nem érett a demokráciára. A nép mindig fölkészült a demokráciára – bizonyos szinten, ezért különböző helyeken és időkben különböző eredményeket tud elérni. Most Magyarországon csak abban biztos a nép, hogy nem akar kommunizmust, de hogy kire és miért szavazzon, azt nem tapasztalatokra alapozva, tudatosan fogja eldönteni, hanem érzelmi alapon, megérzésből... Hérakleitosz alvajáróknak nevezi az embereket: ébrenlétükben sincsenek ébren. Úgy érzi, kötelessége fölérteszteni őket – ezt próbáljuk mi is. Van az előadásban egy figura, a Kakas, aki a szöveget rikácsolva, kántálva, énekelve akarja ráérteszteni a többieket az emberen túli Törvényre. Van aki megérti, van aki nem. A huszadik században élve egyre nehezebb észrevenni, hogy rajtunk kívüli törvények léteznek, hogy nem az ember áll mindenek középpontjában, hogy az ész diadala: emberi ostobaság. A hétköznapi hatalma, a tudomány és a civilizáció rátelepedik a társadalomra, a hérakleitoszi gondolkodásmód viszont ma szinte elérhetetlen nyugalmat kívánna, a belső és külső erők közötti feszültség kiegyenlítését. Ezt szimbolizálja az előadásban az új használata.

Hérakleitosz gondolatai az emberi természetéről örökérvényűek, ezért aktuálisok, az Artus társulat előadása azonban nem aktuálpolitikai szinten mozog. Goda Gábor elveti az európai színház agitatív, manipulatív hagyományát. Nem akar tükröt tartani sem a nézők, sem a hatalom elé. Számára a színház több mint szónoklat: rituálé, ünnep, melynek során játszó és nézők közössége együtt juthat el valahová, az ő megfogalmazása szerint egy olyan szférába, ahol „gondolatok és érzések megnyitása által a szellemiség fellángolhat és szabadon áramolhat közöttük”.

Az Artus Tánc- és Ugrószínház 1985-ben a Ghelderode moralitásából, Breughel képéből

FOTÓ: KISS APPAD

Goda Gábor rendező: „A nép mindig fölkészült a demokráciára – bizonyos szinten...”

Hérakleitosz: „Az Úr, aklé Delphoi jóshelye, semmit se mond ki, semmit se rejt el, hanem jeleket ad”

és Orff zenéjéből „összegyűrt” Vakok című előadással mutatkozott be. Ezt egy gyermekdarab követte, majd az Apokaliptuszfa virágai, egy nagyon spontán happening régi és új, kiürült és tartalmas ritusokról, amelyek között élünk. Az operaslágereket és operettfigurákat, giccs- és krimielemezeket ötvöző Kékszakkal igazi „hőse” a Herceg és Judit helyett a Vár volt, ez az önmagától működő, manipuláló, áldozatokat szedő, ám valójában senki által sem irányított képződmény. E burkoltan politizáló előadás után Bécsben vitték színre Tristan Tzara Gázzsív című darabját, amelyet francia és német nyelven Európa több országában is játszottak. E produkció révén kaptak első ízben Soros-ösztöndíjat. Megcsinálták a Sétáló angyal című darabot, majd – újabb Soros-ösztöndíj segítségével – nekiláttak az Alvajárók fél éves próbaperiódusának.

Ez az első olyan Artus-előadás, amelyet nem táncol, „csak” rendez Goda Gábor, aki kijárta Kecskés András pantomimiskoláját és Malgot István kecskeméti mozgásszínházát. Sokat tanult Josef Nadj magyar származású jugoszláviai táncostól is, de klasszikus balett-képzettsége nincs. Az Artus színpadán mindig történik valami. Gyakran szimultán zajlanak események, de a szünetek is éppoly fontosak,